

ДО БАЊИЧКОГ ЛОГОРА И НАТРАГ — ПРЕД ПРЕКИ СУД

У централном затвору у Ужицу био сам око десет дана. За то време шкко ме није саслушавао. Једно вече све нас који смо се налазили по ообама на опрату отераше у приземље. Изјутра, око четири часа, почели су нас изводити из ооба у пратњи Немаца, Дотерали су нас у велику салу ондашњег Окружног суда.

Поред нас затвореника у сали су били пет-шест немачких сфицира и око пет полицијских агената, међу којима сам препознао Мата агента. Тодор Хект, који је био код нас у Колници пре рата запослен као писар — фирмописац, оада се појавио у улози гестаповца. Он нам се на српском језику обратио:

— Господин ће извршити прозив. Ко ме буде рекао да лице окрене зиду тај ће! ићи тамо ка зиду. А коме ја будем; рекао да остане поред мене тај треба да стане у овај ред где се ја налазим.

Ми нисмо знали о чему се ради. У међувремену смо сазнали каква ће бити судбина оних затвореника који су морали да окрену лице зиду. Наиме, тим лицима је пред преким судом раније изречена казна смрти стрељањем. За другу групу нисмо знали шта ће се са њом десити. Био је прозван Видосав Лијескић Чово, пекар. И он је требало да окрене лице зиду, јер је био осуђен на казну смрти стрељањем. Међутим, када је он дошао на средину, Немци су гледали у спискове и читали, а он се предомислио и стао је у наш ред. Када је прозван Душан Јаворшек, и он је дошао ка средину, па се вратио у наш ред, али је одмах пао у несвест.

Када је било завршено са прозивањем, у сали су остали они затвореници који су морали да окрену лице зиду, односно које је иреки суд осудио на казну смрти стрељањем. Нашу групу су истерали на улицу пред хотел „Златибор“. Били су нас постројили у редове по четири. Кренули смо пут Доварја. Нисмо знали куда идемо. Душан Јаворшек је и даље био у несвести. Њега су затвореници носили на рукама.

Уз пут у строју био сам са Пером Павловићем, ложацем. Ја сам му тихо рекао:

— Перо, ако нас буду водили преко Доварја, онда нас сигурно воде на стрељање. Онда је боље да бежимо иначе ће нас у Крчагову стрељати.

— Ја знам пут изнад кафане „Мали Париз“, па ћемо онда бежати у том правцу. Боље да нас уз пут побију у бежању него да чекамо да нас стрељају у Крчагову! — рече Перо.

Када смо дошли до зграде у којој је био Врховни пгтаб, онда смо кренули десно према железничкој станици. Тада смо знали да нас неће стрељати у Ужицу.

На железничкој станици била је постављена железничка композиција састављена од теретних затворених вагона. Било је стприлике око 10—15 вагона. Испред железничке композиције ишли су прегледачи кола и са њима надзорник машина Славко Јовановић. У пролазу сам му дао свој сат а да један другоме нисмо рекли ни речи. Славко Јовановић није био обавезан да буде пред возом, али је он изашао да види кога. Немци спроводе возом за Београд. Он је после дошао мојој кући, предао сат мојој супрузи и рекао јој да су нас отерали у логор на Бањици.

У сваком вагону било нас је, отприлике по 40 затвореника. Душан Јаворшек је лежао на патосу. Са нама у вагону није био нико од Немаца јер су вагони били затворени и закључани катанцима. У Пожеги су нашој композицији додали још неколико теретних вагона у којима су били затвореници.

За време вожње између затвореника водио се разговор о нашој даљој судбини. Неки су причали да нас воде у Специјалну полицију, где ће нас мучити. У Београд, на теретну железничку станицу „Сава“ стигли смо негде увече.

Искрцали смо се из вагона. Време је било хладно. Снег је надао. Неко је од нас био само у кошуљи, други у оделима, а ја сам на себи имао железничку бунду. Немци ниоу знали где ће са нама, па су негде у град послали двојицу Немаца да се распитају куда треба да нас воде. И Немцима је било хладно па су цупкали од хладноће око нас. Ту смо чекали један сат, а можда и више.

Када су се вратила она два Немца, онда су наредили Секу-
Лићу:

— Секулиц, поведи тводу цету!

Наредише нам да идемо трчећим кораком према Славији. Колона је била дугачка отприлике око 100 метара. Док смо ишли од Славије према Топовским шупама, наиђе на бициклу један млад поднаредник и упита нас:

— У којој су вас шуми похватали?

— У Муртеници! — одговори му Перо Павловић.

Убрзо омо стигли пред касарну „Краљевића Томислава“, у којој је био концентрациони логор. У дворишту нам дадоше метле како би скинули снег једни с других. Одмах су нас распоредили по ообама. У свакој соби нас је било по 200. Са мном у соби бр. 25 су били: Душан Јаворшек, Видосав Лијескић Чово, Перо Павловић, Рајко Јечменица, Радоеав Јечменица, опанчар, Драгу-

тин Максимовић Циго, Драгомир Млађеновић, возовођа, и његова два оина: Раде, студент, и Љубо, ученик учитељске школе, Тиосав Тицо Николић, ученик учитељске школе, и Драган, студент, Радисав Пауновић, тројица браће Миливојевића: Михаило Мињац, бравар, Радоје, судски поручник и Драгомир, земљорадник, Перо Максимовић Виларет, Светозар Скокић Цица, радник из Ткачнице, и други.

Дневно су нам давали по 200 грама хлеба, неки пут мало чорбе или купуса на води без меса и запршке. Собни етарешина нам је био Александар Здравковић, студент.

После два три дана почела оу саслушавања, која су обично почињала увече. Агенти Специјалне полиције долазили су обично пијани. Један Је саслушавао, а други је тукао мотком. На саслушање су обично водили по четири затвореника, јер су се у једној ооби налазиле четири писаће машине на којима су куцали агенти, док су друга четворица агената тукли моткама. Из собе у којој су се вршила саслушавања, чула се кукњава. Ја и Радисав Пауновић смо остали у ходнику последњи. Најзад уђосмо у собу у којој су се вршила саслушавања. Један агент одмах на вратима удари Радисава мотком по глави, Крв поче да тече из ране. Ја сам окренуо деоно и пошао код првог агента који је саслушавао. Окрену ое према мени и викну:

— Одакле си, ... ти материна?

— Из Ужичке Пожеге! . . .

Када је чуо да сам из Пожеге, спусти руке низ тело и упита ме:

— Који си ти из Ужичке Пожеге? Ја сам тамо био полицијски писар. Зовем се Штерић. Да ли ти мене познајеш?

— Познајем, господине! — а у себи премишљао да ли сам га видео.

— А зашто ми ое не јавиш?

— Не смем, гооподине!

Питао ме је шта ми је пекар Коста Радосављевић Чиплак из Пожеге. Ја сам му рекао да ми је то стриц.

— Знам ти стрмца, Он није комуниста.

— Нисам ни ја, господине! — одговорих.

За време саслушавања агент ме није ударао.

Штерићу сам признао да сам носио пушку, да сам био мобилисан у партизане и да нигде нисам ишао у борбу.

После саслушања вратио сам се у собу. После два-три дана дошао је један Немац у собу и истерао нас је све у ходник и постројио нас. Преко тумача нам је саопштио:

— Сада ће овде доћи окружни начелник из Ужица. Немојте га ословљавати са „господине пуковнице“, већ са „господине начелнице“.

Одатле су нас отерали у ходник на трећем спрату. Са нама су били Ужичани из целог логора. Било нас је преко 400. Ту смо чекали око један оат. Онда смо уз степенице чули неки разговор. У том је дошао Манојло Кораћ са својим пратиоцем, потпоручником, унуком попа Лапчевића. Са њима је био један Немац, управник логора Светозар Вујковић и пет-шест полицијских агената. Кораћ нам се обрати:

— Добро јутро, мангупи, мајку вам... ! Шта ћете овде?

— Бог ти помогао, господине начелниче! — одговоримо ми у глас.

— Где је Слободан Секулић? — повика Кораћ.

— Ево ме, господине мајоре! — рече Секулић.

— Шта ћеш ту, мајку ти мангупску? Зар си зато носио златне еполете крал^а Александра? Што га издаде?

— Ја га нисам издао. Ви сте га издали! — одбруси му Слободан Секулић.

Манојло Кораћ је био изнервиран оваквим одшвором Секулића, па је рекао:

— Ти мени не требаш!

Полицијски агенти су зграбили Слободана Секулића, одмах га почели тући и некуда су га одвели. Више га никада нисам видео.

Кораћ је у строју запазио и Сретена Николића Зунза, па га упита:

— Мајку ти циганску, где си носио чин наредника, на Бијелом Брду?

Зунзо руком показа на своје раме и рече:

— Овде, господине, где се и носе!

— Где си ноео два пиштоља? — пита даље Кораћ.

Зунзо се обема рукама додирнуо за кукове и одговори:

— Овде, господине!..

— Зашто су ти требала два пиштоља?

— Једним да убијем тебе, а другим себе, гошодине!

То је разшевило Кораћа, па је и њему рекао:

— Ни ти ми не требаш!..

Полицијски агенти су ухватили Зунза, почели су да га туку а онда га одвели са собом. Никада више ни њега нисам видео.

После тога Кораћ нам је одржао швор у којем је, отприлике, овако рекао:

— Знате ли ви шта су комунисти? Даду мајци 200 литара млека и са њом живе као са својим женама, Исто тако живе и са сестрама. Био сам код предоедника српске владе господина генерала Милана Недића, Пред њим оам клечао и молио га да вас пусти из логора. Ко моју наредбу прекрши, моја га пушка омашити неће. Марш у собе, лопови једни!

На те Кораћеве речи Светозар Ококић Цица повика:

— Слава ти, господине!..

Кораћ се насмеја, окрене се Вујковнћу, па му рече:

— Видиш да их има који не знају шта је слава!

ПојСле смо отишли у своје собе. После три дана наредили су нам да изађемо из својих соба и одвели су нас на трећи спрат. На тој соби није било решетки и слободно смо одлазили у ходник и клозет.

Ту смо остали неколико дана. Једног дана отераше нас у ходник у приземљу. Ту нам је Вујковић одржао говор у коме је, између осталог, рекао :

— Идите у Ужице Окружном начелству да вам суди преки еуд!..

Ујутро су нас стражарно спровели на железничку станицу „Сава“ у Беотраду. Утоварили су нас у теретне затворене вагоне, закључали катанцима и дотерали нас у Ужице. Са железничке станице опроведени омо у централни затвор.

После неколико дана извођени омо пред преки суд. Колико се сећам, у преком суду су били један Немац, један судија, још два цивила, председник ужичке општине др Магазиновић, председник општине из Здравчића Пановић, деловођа општине из Здравчића Љубинко Танасијевић и тројица сељака из Здравчића: Станимир Станковић, Војин Ивановић и Мишо Ивановић.

За време суђења у преком суду сам признао да сам био у партизанима, али да нисам пушку носио, нити где ишао у борбу, а једино сам пушку имао на радном месту.

Председник ужичке општине др Магазиновић није хтео ни за кога да гарантује. Председник општине из Здравчића је изјавио да ме не познаје јер сам давно отишао из села и да нико од мојих није отишао са комунистима. Деловођа општине, који је био мој школски друг, као и она тројица сељака гарантовали су за мене, па ме је преки суд, на основу њихових исказа, пустио на слободу.

После завршеног суђења, ми који смо били ослобођени морали смо да идемо код Манојла Кораћа да положимо заклетву. У његовој канцеларији горела је свећа, чини ми се да је била дугачка пола метра. У шерпи је било жара на којем се тамјан пушио. Он нам се обратио следећим речима:

— Говорите за мном оно што ја будем говорио!

Тада је он почео да изговара текст заклетве, а ми за њим:

— Заклињем се свемогућим богом да нећу отићи у паргизане. Ако ја погазим ову заклетву, Кораћева пушка ме промашити кеће!..

На крају нам је саопштио да се морамо јавити својој општини, с тим што омо се морали јављати сваки трећи дан Тихомиру Љубојевићу, предстојнику градоке полиције у Ужицу.

Јован РАДОСАВЉЕВИЋ